

روان‌شناسی تحولی یا رشد؟ اختلاف نظر در انتخاب معادل مناسب

Developmental or Growth Psychology? Disagreement over Choosing the Appropriate Equivalent

Pouria Heidari
MA in Clinical Psychology
Islamic Azad University
South Tehran Branch

پوریا حیدری
کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی
دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران جنوب

زمان زیادی از شکل‌گیری قلمروهای تخصصی روان‌شناسی و پیشرفت آن‌ها نمی‌گذرد و بدیهی است که با گسترش روزافزون این علم و فزونی یافته‌ها در این قلمرو، بسیاری از اصطلاح‌های آن تاکنون به زبان فارسی برگردان نشده است. همین امر سبب شده تا در مورد برگردان اصطلاح‌ها و انتخاب معادل‌های مناسب، بین متخصصان و مترجمان نظریاتی وجود داشته باشد. یکی از این اصطلاح‌ها developmental psychology است که در برخی متون به «روان‌شناسی رشد» (برای مثال، اتکینسون، اتکینسون، اسمیت، بوم و نولن- هوکسما، ۱۳۸۴/۲۰۰۰) و در برخی متون دیگر به «روان‌شناسی تحولی» (برای مثال، مای‌لی و ربرتو، ۱۳۸۰/۱۹۸۵) ترجمه شده است. این عدم یکپارچگی در انتخاب معادل مناسب تا حدی است که نام‌گذاری این واحد درسی را نیز تحت تأثیر قرار داده است؛ بدین صورت که نام این واحد درسی در دوره کارشناسی، نخست از «روان‌شناسی تحولی» به «روان‌شناسی رشد» و دوباره به «روان‌شناسی تحولی» تغییر کرده و در دوره کارشناسی ارشد و دکتری، عنوان «روان‌شناسی رشد» را حفظ کرده است.

بر اساس تعاریف ارائه‌شده در واژه‌نامه‌های روان‌شناسی، developmental psychology شاخه‌ای از روان‌شناسی است که با بهره‌گیری از دانش و تخصص رشته‌هایی همچون روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، زیست‌شناسی، شیمی، ژنتیک، انسان‌شناسی و اقتصاد (ماتسوموتو، ۲۰۰۹)، به بررسی تغییرات ابعاد جسمانی، روانی و رفتاری انسان از نطفه تا پیری می‌پردازد (وندن‌باس، ۲۰۱۵). در قرن ۱۹ و ابتدای قرن ۲۰، پیش از آنکه زیست‌شناسان واژه «ژنتیک» را در شکل و معنای دیگری به کار گیرند، این شاخه از روان‌شناسی با عنوان «روان‌شناسی ژنتیک»^۱ شناخته می‌شد (ماتسوموتو، ۲۰۰۹؛ منصور، ۱۳۹۲؛ وندن‌باس، ۲۰۱۵). اگرچه گاهی پاره‌ای از مؤلفان، روان‌شناسی ژنتیک را معادل روان‌شناسی کودک دانسته‌اند، از زمان ظهور developmental psychology به‌عنوان رشته‌ای رسمی در اواخر قرن ۱۹، این قلمرو تمرکز خود را تا حد زیادی از تغییرات دوره‌های نوزادی، کودکی و نوجوانی به تغییرات دوره بزرگسالی و فرایند پیری در اوایل دهه ۱۹۲۰ گسترش داد و امروزه تا دوره پیش از زایمان نیز پیش رفته است؛ از این‌رو، روان‌شناسی کودک در مفهوم نوین خود، تنها قسمتی از روان‌شناسی ژنتیک را تشکیل می‌دهد (منصور، دادستان و راد، ۱۳۵۶؛ وندن‌باس، ۲۰۱۵).

فرایند تغییرات انسان در طول عمر که موضوع مورد بحث این قلمروی تخصصی است، صرفاً به تغییراتی افزایشی یا در جهت مثبت محدود نیست؛ همان‌طور که معنی development در واژه‌نامه‌های انگلیسی، افزون بر «رشد، توسعه، گسترش و پیشرفت»، به فرایند تغییرات فرد یا چیزی اشاره دارد. از سوی دیگر، مفهوم «رشد» در زبان فارسی معمولاً به «یک جهت معین» یا حداقل «پیشرفت» اشاره دارد (منصور و دیگران، ۱۳۵۶) و در ترجمه اصطلاح growth به کار گرفته می‌شود. واژه grow برگرفته از ریشه growen در انگلیسی میانه و grōwan در انگلیسی باستان به معنای «رشد یافتن، افزایش، شکفتن، جوانه‌زدن» و از ریشه نیازرمنی grōana و نیاهندواروپایی g^hreh-1 به معنای «سبز شدن» است که ترکیب آن با پسوند th، از این واژه «اسم» ساخته است؛ بنابراین دور از انتظار نیست که از واژه «رشد» صرفاً در ترجمه اصطلاح growth استفاده شود.

افزون بر آن، واژه عربی «تحول» به معنای دگرگونی و تغییر، که به هر نوع تغییری در طول زمان اطلاق می‌شود (منصور و دیگران، ۱۳۵۶)،

1. genetic psychology

دربرگیرنده مفاهیم مورد نظر قلمروی مذکور در روان‌شناسی، یعنی تغییرات جنبه‌های مختلف انسان در طول زندگی است؛ در نتیجه استفاده از معادل «روان‌شناسی تحولی» به جای «روان‌شناسی رشد» در ترجمه developmental psychology، دقیق‌تر و مناسب‌تر به نظر می‌رسد. در یک جمع‌بندی کلی، روان‌شناسان تحولی از سه جنبه به بررسی تغییرات و دگرگونی‌های انسان در طول عمر می‌پردازند (اسپیلمن و دیگران، ۲۰۱۷) که عبارت‌اند از:

- تحول جسمانی: رشد و تغییرات بدن و مغز، حواس، مهارت‌های حرکتی، و سلامتی و تندرستی؛
- تحول شناختی: شامل یادگیری، توجه، حافظه، زبان، تفکر، استدلال، و خلاقیت؛
- تحول روانی-اجتماعی: شامل هیجان‌ها، شخصیت، و روابط اجتماعی.

بر اساس این طبقه‌بندی، «رشد» به معنای تحول جسمانی در جهت افزایش کمی بدن (مارچینیاک، ۲۰۱۸)، تنها یکی از جنبه‌های تحول را دربرمی‌گیرد (ماتسوموتو، ۲۰۰۹) و پس از دوره نوجوانی متوقف می‌شود؛ برای مثال، رشد کودک از تولد تا دو سه سالگی بر اساس اندازه قد، وزن، دور سر، و شاخص توده بدنی^۱ سنجیده می‌شود (بالاسوندارام و اوالاکونتا، ۲۰۲۱). در مقابل، تحول فرایندی مستمر است که از تولد تا مرگ ادامه می‌یابد و هر دوره آن با دگرگونی‌ها و چالش‌های خاص خود همراه است؛ بنابراین، پیداست کاربرد اصطلاح روان‌شناسی رشد به مثابه تقلیل این شاخه از روان‌شناسی یعنی «روان‌شناسی تحولی» به رشد جسمانی و چشم‌پوشی از جنبه‌های اساسی دیگر آن است.

منابع

- اتکینسون، ر. ال.، اتکینسون، ر. سی.، اسمیت، ا. ای.، بم، د. ج. و نولن-هوکسما، س. (۱۳۸۴). *متن کامل زمینه روان‌شناسی هیگارد*. ترجمه م. ن. براهنی و دیگران. تهران: رشد (تاریخ انتشار اثر اصلی، ۲۰۰۰).
- مایلی، ر. و ربرتو، پ. (۱۳۸۰). *ساخت، پدیدآیی و تحول شخصیت*. ترجمه م. منصور. تهران: انتشارات دانشگاه تهران (تاریخ انتشار اثر اصلی، ۱۹۸۵).
- منصور، م. دادستان، پ. و راد، م. (۱۳۵۶). *لغت‌نامه روان‌شناسی*. تهران: ژرف.
- منصور، م. (۱۳۸۷). *روان‌شناسی ژنتیک: تحول روانی از تولد تا پیری*. تهران: سمت.
- Balasundaram, P., & Avulakunta, I. D. (2021). Human Growth and Development. In *StatPearls*. StatPearls Publishing.
- Marciniak, B. (2018). Growth and development. In C. J. Coté, J. Lerman & B. Anderson (Eds.), *A practice of anesthesia for infants and children* (6th ed., pp. 89-141). Auckland, New Zealand: Elsevier.
- Matsumoto, D. (Ed.). (2009). *The Cambridge dictionary of psychology*. Cambridge University Press.
- Spielman, R. M., Dumper, K., Jankins, W., Lacombe, A., Lovett, M., & Perlmutter, M. (2017). *Psychology*. Houston, Texas: OpenStax, Rice University.
- VandenBos, G. R. (Ed.). (2015). *APA dictionary of psychology* (2nd ed.). American Psychological Association.